

2687-5640

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Yıl / Year : 2021
Cilt / Volume : 5
Sayı / Issue : 17
ss / pp : 543-554

<http://dx.doi.org/pejoss.2169>
Araştırma Makalesi / Research Article
Makale Geliş / Received : 20.11.2021
Yayınlama / Published : 31.12.2021

Doç. Dr. Murat AYGEN

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Böl., Elazığ/
TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-4021-9675>

Ali Fuat MEYDAN

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Böl. Yüksek Lisans
Öğrencisi Elazığ/ TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-3031-6017>

AHBAP- ÇAVUŞ KAPİTALİZMİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Özet

Ahbap çavuş kapitalizmi, iş insanları ve kamuda yetki sahibi kişilerin çıkar birliğine girerek ülke piyasasında oluşturdukları sistematik kayırma ve yozlaşma düzenidir. Bu düzen çift yönlü menfaat ilişkisine dayanmaktadır. İş insanları rant alırken, siyasiler maddi ve politik destek elde ederler. Hükümet yetkilileri imtiyaz vereceği iş insanlarını seçebildiği gibi aksi de mümkün olabilmektedir. Yani iş insanları kendi lehlerine çalışacak düzeni, siyaseti finanse ederek kurabilirler. Bu sistemin tercih edildiği ekonomilerde yolsuzluk, vergi kaçakçılığı, rüşvet, yozlaşma ve kayırmacılık gittikçe yaygın bir hal alarak sistematikleşir. Bunun doğal sonucunda ülke, demokrasiye ve meritokrasiye göre değil plütokrasiye ya da kleptokrasiye göre yönetilmeye başlar. Bu tarz uygulamaların önüne geçmek için öncelikle denetlenabilir, şeffaf, etik ve ahlaki değerleri içinde barındıran ve herkese eşit uygulanan bir anayasal düzen tesis edilerek hukukun üstünlüğü korunmalıdır.

Türkiye’de ahbap çavuş kapitalizmi olmakla beraber bunun düzeyi tartışma konusudur. Ancak ulusal (Uluslararası Şeffaflık Derneği) ve uluslararası kuruluşların (FATF, Oxfam, Transparency International vb.) verileri göz önünde bulundurulduğunda demokrasi, hukuk, şeffaflık, kurumların bağımsızlığı, özgürlükler ve adalet noktasında atması gereken birçok adım olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahbap-Çavuş Kapitalizmi, Kayırmacılık, Türkiye, Rant

CUP-SERGEANT CAPITALISM AND TURKEY EXAMPLE

Abstract

Clown capitalism is a system of systematic favor and corruption created in the country's market by the cooperation of business people and public officials. This order is based on a two-way interest relationship. While business people get rent, politicians get financial and political support. Government officials can choose business people to give concessions, or otherwise. In other words, business people can establish the order that will work for them by financing politics. In economies where this system is preferred, corruption, tax evasion, bribery, corruption and nepotism become more and more common and systematic. As a natural result of this, the country starts to be governed according to plutocracy or kleptocracy, not democracy and meritocracy. In order to prevent such practices, first of all, the rule of law should be protected by establishing

a constitutional order that is auditable, transparent, embodies ethical and moral values and applies equally to everyone.

Although there is crony capitalism in Turkey, its level is a matter of debate. However, considering the data of national (Transparency International) and international organizations (FATF, Oxfam, Transparency International, etc.), it is seen that there are many steps to be taken in terms of democracy, law, transparency, independence of institutions, freedoms and justice.

Keywords: Cup-Sergeant Capitalism, Nepotism, Turkey, Rent

1.GİRİŞ

Monbiot (2019), kapitalizmin bugünkü geldiği noktayı “Felaket Kapitalizmi” olarak adlandırmaktadır. Günümüzde edinilen servetler, kapitalist girişimcilikten daha çok; olağandışı kâr marjı ve rant sağlayan faaliyetlerle gerçekleştirilmektedir. Öyle ki sermayenin gücü artık iktidardaki oligarşinin gücüne dönüşmekte ve / veya sermaye gücünü oligarşiden almaktadır (Durmuş, 2019a).

G. Standing ise günümüzdeki kapitalizmi ve kapitalist devleti, “Rantçı Kapitalizm” ve “Rantçı Devlet” olarak tanımlamaktadır. Böyle bir kapitalizm ve devlet modeli; özel sermayedarların devletle özel ilişkiler kurması, kendilerine seçici sübvansiyonların verilmesi, imtiyazlı sermaye sahiplerine kamuya ait varlıkların devredilmesi, özelleştirilmesi ve satılması gibi uygulamaları içermektedir (Durmuş, 2019a).

Hindistan Merkez Bankası eski başkanlarından Raghuram Rajan’ın ifadesiyle; “Politikacılar, yoksullara yardımı yürüten bir sistemin koltuk değneğidir. Yoksullar, iş ve sosyal hizmetler için politikacılara ihtiyaç duyarlar. Yolsuz politikacılar ise seçimleri kazanmak için sandıkta oya, yoksulların ihtiyaçlarını aktarma işinde kullanılacak fonları akıtmak için de iş adamlarına. Yolsuz iş adamları, kamu fonlarını ve ihaleleri kapmak için yolsuzluğa açık politikacılara, politikacılar kitleler halindeki yoksulların oylarına. Her bir grup bir diğerine göbekten bağlıdır ki bu bağımlılık statükonun devamını sağlar” (Gürses, 2014).

Hükümet yetkililerine düzenleme yapma, para harcama ve rant dağıtma yetkisi verildiğinde, kayırmacılık kaçınılmazdır (“Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.). Bununla beraber, bazı iş insanları çıkar sağlamak ve bunları korumak amacıyla siyasetçilere yönelik lobicilik faaliyetlerine girişirler. Siyasetçiler de seçim faaliyetleri için her zamankinden daha fazla finansal desteğe ihtiyaç duymaları nedeniyle lobicilik faaliyetlerinde bulunan iş insanlarına daha çok önem verirler. Bu ilişkiler zamanla zorunlu bir hal alır ve birbirlerine daha çok bağlanarak kemikleşir. Büyük yerleşik firmalar bu bağı kullanarak rekabet ortamını kendi lehine yok etmeye çalışırlar (Committee for Economic Development (CED), 2015). Bu düzenden asıl karlı çıkan grup siyasetçilerdir. Çünkü ayrıcalık verme ve kaldırma yetkisi siyasi aktörlerin elinde olduğu için firmalar rant almak ve var olan durumlarını korumak için elindeki servetin bir kısmını siyasetçilerle paylaşmak zorundadır. İşte, “Ahbap çavuş kapitalizmi” bu tarz sistemleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Aligica ve Tarko, 2015).

Frederic Bastiat’in de ifade ettiği gibi: “Devlet, herkesin birbirinin sırtından geçinmeye çalıştığı bir kurgudan ibarettir.” (Çokgezen, Çoban, Emek ve Bahçekapılı, 2018).

2.AHBAP-ÇAVUŞ KAPİTALİZMİ

“Ahbap çavuş kapitalizmi” kavramı son yıllarda politika analizinde giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu kavramın ön plana çıkması birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Tanımı, kapsamı, uygulanış biçimi, hangi ülkelerin bu özelliğe sahip olduğu, klasik kapitalizm kavramıyla ilişkisinin varlığı kısacası tüm yönleriyle ahbap çavuş kapitalizmi farklı düşüncelere ve görüşlere neden olmuş ve olmaktadır.

2.1. Kavramsal Çerçevesi

Ahbab çavuş kapitalizmi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bu kavram, “eş dost kapitalizmi” ve “yandaş kapitalizmi” (Yeldan, 2017) olarak da isimlendirilmektedir. Böyle bir özelliğe sahip olan ekonomiye de “talimat ekonomisi” “kayıрма ekonomisi” denilmektedir (Bakıroğlu, 2020).

Ahbab çavuş kapitalizmi, bir ülkenin ekonomisindeki firma sahiplerinin sağlamış oldukları kazançların, serbest ekonomi temellerine dayanmayarak, siyasi bağlantılar vasıtasıyla elde edildiği ekonomik sistemdir (“Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.).

Ahbab çavuş kapitalizminin söz konusu olabilmesi için ekonomik çıkarların siyasi güçle (hükümet desteğiyle) harmanlanması gerekmektedir. Bu ilişki çoğu zaman hükümet yetkilileri ve firma sahiplerinin aile ve arkadaş çevresini de içine almaktadır (Soydan, 2020). Siyasi sınıf ile iş dünyası arasındaki bu anlaşma gizli ya da açık bir şekilde uygulanabilmektedir (“Crony Capitalism”, 2021). Anlaşmalar sadece siyasi sınıfla sınırlı kalmamakta, devletin her kademesinde yer alan bürokrat ve devlet görevlileriyle de yapılabilmektedir (Eğilmez, 2014; Tandoğan, 2016).

Hükümetin sağlayacağı ayrıcalıkları elde etmek için yapılan tüm girişimler hem günlük yaşamın bir parçası hem de iş hayatında başarılı olabilmek için gerekli bir protokoldür (J. R. Macey, 2014).

Eğilmez (2014), bu konuyla ilgili olarak, ahabab çavuş kapitalizminin bulunduğu ekonomilerde yolsuzlukların sistemleştirilmiş olması gerektiğini ifade etmektedir. Özel işlerin birkaç alanda ve birkaç defaya mahsus olması durumuna yolsuzluk denmesinin daha doğru olduğunu, ancak söz konusu ilişkilerde süreklilik varsa, siyasal iktidar veya ona yakın kişilerle bağlantı kurulmadan kamu ihalesi alınamıyorsa yani bu durum sistematik bir hal almış ise ahabab çavuş kapitalizminden bahsedebileceğimizi belirtmektedir.

Bu doğrultuda karşımıza toptan ve perakende ahabab çavuş kapitalizmi kavramı çıkmaktadır. “Perakende ahabab çavuş kapitalizmi” liyakat yerine ilişkilere dayalı kayırmacılığın bireyselleştirildiği ve genellikle sistematik olmayan durumları karşılarken; “toptan ahabab çavuş kapitalizmi”, geniş kapsamının yanında siyasi dengeleri ve güç yapılarını içine alan bir kemikleşmiş kayırmacılık sistemini ifade eder (J. Macey, 2016).

Genel olarak ahabab çavuş kapitalizmi iki farklı alandaki aktör arasındaki ilişkileri temsil etmektedir. Bunlardan biri ekonomi/piyasa alanıyken, diğeri ise kamu otoritesi alanını oluşturan devlettir. Birinde iş insanları ve şirket yöneticileri varken diğesinde siyasetçiler, bürokratlar, yargı üyeleri ve diğerkamu görevlileri bulunmaktadır (“Ahabab Çavuş Kapitalizmi”, 2020; Mazumdar, 2008).

Eğilmez’e (2014) göre ahabab çavuş kapitalizmi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, kamuda söz ve yetki sahibi kişilerin (özellikle siyasi iktidarların) iş insanlarıyla çıkar birliğine dayalı faaliyetlere girişmeleridir. İkincisi ise siyasi iktidar yetkililerinin verdiği kamu ihalesi vb. işlerin gelirlerini paylaşabileceği iş insanlarıyla birlikte kendi özel sektörünü kurmalarıdır. Bu ilişkinin başlangıçta sınırlı olarak geliştiğini ancak giderek daha da yaygın bir hal aldığını ve sonuçta her konuda “yer altı tarifeleri”nin ve “yer altı ilişkileri”nin oluşmaya başladığını belirtmektedir. Böylelikle sisteme girebilmek ancak “siyaset-kamu görevlisi-iş adamı üçgeni”ne dahil olabilmekle mümkün olacaktır. Bunun dışında kalan ya küçük işlerle yetinecek ya da söz konusu sisteme girmenin bir başka yolunu aramakla meşgul olacaktır. Böylelikle kamu kaynakları, toplumun geneline yayılması gerekirken, belli bir zümreye ya da yandaşa aktarılmış olur (Bakıroğlu, 2020). Bu tür ilişkiler, rekabet dışı ve iktisadi denetimden uzak bir rant aktarım mekanizmasını harekete geçirmektedir (Yeldan, 2017). Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, ahabab çavuş kapitalizmi “rant arayışı” sonucunda elde edilen özel bir kazanç (haksız kazanç) türüdür. Kamu yetkilerinin kötüye kullanılmasından doğan usulsüz kazançların elde edildiği bir yolsuzluk biçimidir (Salter, 2014).

Şirketlerin rant elde etmek için kullandıkları siyasi ve kamu bağlantıları, normal piyasa şartları

içinde elde edecekleri kazancın üzerinde bir gelir elde etmelerini sağlar. Bu hususta en sık karşılaşılan yöntemlerden biri yandaş şirketlere üretim faktörü olarak ucuza sağlanan sermayedir (özellikle kamu bankaları vasıtasıyla verilen krediler) (Haber, 2002). Bunun dışında doğrudan sübvansiyonlar, özel vergi indirimleri, hükümet hibeleri, teşvikler, ihaleler ve izinler gibi birçok yol ve yöntem bulunmaktadır (Rubin, 2016). Ayrıca, yandaş şirketlerle rekabet eden diğer şirketlerin piyasada engellenebilmesine yönelik onlara daha fazla maliyet yükleyen birtakım bürokratik veya yasal düzenlemeler gerekli görüldüğünde hazırlanmaktadır (Aligica ve Tarko, 2015).

2.2. Uygulanma Şekilleri

Ahbap çavuş kapitalizmi düzenlemelerinde şeffaflık yoktur ve maliyetler gizlenmektedir (Haber, 2002). Bu tür ekonomilerde “serbest piyasa” yerini “siyasal piyasa”ya bırakmaktadır (Gregg, 2016). Kamu yönetiminin başlıca amacı şirketlerin menfaat ve çıkarlarının gözetilmesidir. Siyaset kurumu, denetim mekanizmalarının dışında tutulunca, siyasi kayırmacılığın ya da diğer bir ifadeyle “ahbap çavuş kapitalizmi”nin önu bizzat “yapısal reformlar” aracılığıyla sonuna kadar açılmaktadır (Müfit, 2018).

Bu tür ekonomilerde yolsuzluk ve kayırma olayları sıradanlaşarak mevcut düzeni tamamen kontrolü altına alabilmektedir (Cengiz, 2016). Bunun temel nedeni ise kamu görevlileri ve/veya onların yakın çevreleri, varlık sahibi yandaş şirketlere sağlanan rantları paylaşmak istemesidir (Haber, 2002).

Ayrıca bu tür sistemlerde, kasıtlı olarak belli belirsiz yasa ve düzenlemeler mevcuttur. Bu tür yasalar teorik olarak tüm ticari faaliyetlerini büyük ölçüde etkilerken, pratikte düzensiz ve dengesiz bir şekilde uygulanırlar. Söz konusu yasaların herhangi bir işletmeye uygulanması, çoğu zaman siyasi yetkililerin inisiyatifindedir. Yandaş şirketlerin rakiplerine bu yasaları uygulayarak onları piyasadan saf dışı etmek, para cezasına çarptırmak hatta hapis cezası vermek mümkündür (“Crony Capitalism”, 2021). Bunun doğal sonucu olarak kayırmacılıktan kaçınan girişimciler ve şirketler işlerinin yürümesi için bir noktadan sonra bu sisteme dahil olma gereksinimi hissedebilmektedir (Munger ve Villarreal-Diaz, 2019).

Yozlaşmış sistemde, yetki sahipleri kendilerine yakın olan bir grup işletme sahiplerini diğerlerine tercih ederler. Özellikle gelişmekte olan bir ülkede politik ve ekonomik güç birbirine bağlıdır ve küçük bir grupta toplanmıştır (“Crony Capitalism”, 2021).

Genel çerçevede ahbap çavuş ilişkisinin devam etmesini sağlayan üç neden bulunmaktadır. Bunlar “rant arayışı”, “kayırmacı düzenlemeler” ve “siyasi çıkar grupları”dır (“Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.).

Ahbap çavuş kapitalizminde rant arayışı, genellikle mevzuattan kaynaklanan muafiyetler, düzenleyici kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanan avantajlı durumlar, doğrudan sübvansiyonlar, adrese teslim ihaleler, tercihli tarifeler, kotalar, vergi indirimleri, kredilere erişim ve kredi akışının sağlanması, kovuşturma ve soruşturmadan korunma, tekellerin veya oligopollerin oluşturulması gibi daha birçok unsuru içinde barındırır. Ayrıca “Kamu İktisadi Teşebbüsleri”nin özelleştirilmesinde, ithalat lisanslarının verilmesinde ya da yasaklamasında, maden arama ve inşaat gibi ruhsatların verilmesinde yandaşlar tercih edilir (Krueger, 2002; Tandoğan, 2016). Bu kapsamda rant arayanların asıl amacı “pastayı büyütme yerine, (ekonomik) pastadan daha büyük bir dilim kapmaktır” (Gregg, 2016; Salter, 2014).

Bu sistemde tekeller veya oligopoller, rekabetçi piyasa yapılarıyla uğraşmaktan çok daha kolay olduğu için tercih edilirler. Bundan dolayı hükümetler, rekabet edecek firma sayısını sınırlayarak bazı firmalara tekelleşme imkanı verebilir (Henderson, 2012; Munger ve Villarreal-Diaz, 2019).

Kayırmacı düzenlemeler iki şekilde olabilir. Bunlardan ilki direk yandaş şirketler lehine ve sadece onların istifade edebileceği düzenlemelerdir. İkincisi ise rekabeti engelleyici düzenlemeler olup başka şirketlerin piyasaya girmesini engellemektir. Kendi lehine oluşturulmuş yasalardan istifade

eden yandaş şirketler, rakiplerine karşı yargı yoluna başvurabilir. Daha fazla ayrıcalık elde etmek için lobi faaliyetlerinde bulunabilirler. Böylelikle bütün sektörü etkileme fırsatı elde etmiş olurlar (Aligica ve Tarko, 2014; “Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.).

Siyasi çıkar gruplarında, başarılı olmanın yolu siyasi bağlantılardır, üretken piyasa faaliyetlerindeki liyakata bağlı girişimcilik becerilerinin önemi yoktur. Devletler büyüdükçe ve yaşlandıkça, siyasi çıkar grupları da katılaştır (“Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.).

2.3. Uygulama Alanı Ülkeler

Yolsuzluğun ve kayırmacılığın önlenmesi gibi konularda başarılı olamayan ülkeler için genellikle “ahbap çavuş kapitalizmi” yakıştırması yapılmaktadır (Yüceol, 2020). Ahabap çavuş kapitalizminin görüldüğü ülkelerde, belli başlı ortak veya benzer uygulamalara rastlanılsa da genel çerçevede ciddi farklılıklar gözlenebilmektedir. Bunun nedeni ise söz konusu ülkelerin yasalarının, kurumlarının ve özellikle insanların hatta kültürlerinin ahabap çavuş ilişkisine ne kadar uyumlu ve toleranslı olduğuyula alakalıdır. Bu da ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ilgilidir. Bundan dolayı ekonomik faaliyetlerin olduğu hemen hemen her yerde, düzeyi farklı olmakla beraber ahabap çavuş kapitalizmine ya da alt başlıklarından bazılarına rastlamak mümkündür.

Orta çağ ve yeni çağ dönemlerinde Avrupa’daki loncalar ahabap çavuş kapitalizminin farklı bir örneğini temsil etmektedir. Bu dönemin iki güçlü grubu olan siyasi elitler ve lonca üyeleri, ekonomik kazançlarını artırmak için işbirliği yapmışlardır (Rubin, 2016).

1980’li yıllarda “ahbap çavuş kapitalizmi” terimi yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu terim o yıllarda Filipin ekonomisini karakterize etmek için kullanılıyordu. 1997 yılına gelindiğinde ise “Güneydoğu Asya mali krizi”nin sebepleri arasında gösterilecektir (“Ahabap Çavuş Kapitalizmi”, 2020; “Crony Capitalism”, 2021).

“1997 Güneydoğu Asya mali krizi” öncesinde Uzakdoğu’daki birçok ülkede ahabap çavuş kapitalizmi zirve noktasındaydı (Eğilmez, 2014). Devlet-banka-şirket ilişkileri ya da başka bir deyişle hükümet-kamu görevlileri-iş insanları ilişkileri bu ülkelerin ekonomilerinde doping etkisi oluşturmuştu. Söz konusu ülkelerde istikrarlı büyüme devam ettikçe uygulanan modelin başarısı dillendiriliyor, yüksek karlar elde etmek için bir şans olarak görülüyordu. Kriz ile birlikte bu model, yozlaşmanın ve kayırmacılığın temelini oluşturduğu düşüncesi hakim oldu (Ünal, 2006).

Kriz ile alakalı yapılan incelemelerde iki önemli husus öne çıkmaktadır. Birincisi yüksek risk taşıyan hızlı büyüme karar ve uygulamaları, ikincisi ise şeffaflığın olmamasıdır. Bu ülkelerde devletin desteği ve örtülü garantisiyle hareket eden firmalar, emlak ve mülk gibi sektörlere aşırı yatırım yaptılar. Bu aşırılıklar şirketleri mali kırılganlıklara açık hale getirdi. Piyasaların, şirketlerin bu durumuyla alakalı yeterli ve doğru bilgisi yoktu. Piyasalar bu bilgilere ulaştıkça ekonomiye güven çöktü ve kriz patlak verdi (Ünal, 2006).

Az gelişmiş yoksul ülkeleri ele aldığımızda, ekonomik bakımdan karşımıza birçok değişken çıkmaktadır. Bunlardan sadece konuyla alakalı olan iki tanesini değinmek ahabap çavuş kapitalizminin bu yerlerde neden daha fazla görüldüğünü anlamamıza yardımcı olacaktır. İlk olarak; yatırımcıların, girişimcilerin ya da sermayedarların söz konusu ülkeye yatırım yapmasını sağlayacak rant, teşvik ve ayrıcalıkların verilmesi zorunluluğudur. Aksi takdirde ülkeye kimse yatırım yapmak istemeyecektir. İkincisi ise, yatırımcılar ile hükümet yetkilileri arasında yakın bir ilişkinin olmasıdır. Aksi bir durumda işletmeleri kurmak veya devamlılığını sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu sebeplerden dolayı fakir ülkelerde zengin ülkelere nazaran hükümet yolsuzlukları daha fazla gerçekleşmektedir (J. Macey, 2016). Bundan dolayı Afrika’nın birçok yerinde ahabap çavuş kapitalizmi uygulamalarını ve yöntemlerini görmekteyiz (“Crony Capitalism”, 2021).

Ahabap çavuş kapitalizmi ve yolsuzluklar sadece yoksul ülkelerin bir sorunu değildir. ABD gibi gelişmiş ülkelerde de bulunmaktadır (J. Macey, 2016). Birleşik Krallık ve ABD’de özellikle 1600’lü

ve 1700'lü yıllar olmak üzere tarihleri boyunca değişen ölçülerde kayırmacılık yapılmıştır. Bunların dışında Rusya'daki oligark sistemini de ahabap çavuş kapitalizmine örnek vermek mümkündür ("Crony Capitalism", 2021).

2.4. Sonuçları

Ahabap çavuş kapitalizminin tercih edildiği ekonomilerde yolsuzluk, vergi kaçakçılığı, rüşvet, yozlaşma ve kayırmacılık gittikçe yaygın bir hal alarak sistematikleşir. Bunun doğal sonucunda ülke, demokrasiye ve meritokrasiye göre değil plütokrasiye ya da kleptokrasiye göre yönetilmeye başlar ("Crony Capitalism", 2021; J. R. Macey, 2014). Bunları detaylandırmak gerekirse ahabap çavuş kapitalizminin bazı sonuçları şunlardır;

- Kayırmacılığa dayanan rant arayışı ekonomin temelini oluşturmaya başlar (Haber, 2002).
- Sermayedarlar, hükümet kararlarında etkili olabilmek ve rantlarını güvence altına almak için kaynaklarının bir bölümünü siyasi aktörlerle paylaşırlar (rüşvet verirler) (Haber, 2002; Henderson, 2012). Bunun başka bir yolu da siyaseti finanse etmekle mümkündür. Hükümet ya da siyasi yetkililer politik ve mali destek karşılığında belli gruplara yasal kolaylıklar tanıyarak ayrıcalık kazandırabilir (Gregg, 2016). Sonuç itibarıyla siyaset kurumu yozlaşır (Tandoğan, 2016).
- Tekellerin ve/veya oligopollerin oluşmasına neden olur (Haber, 2002). Bu da daha az girişimci ve daha az rekabet anlamına gelmektedir (J. Macey, 2016). Sadece yerleşik firmaların kar marjı gözetilerek "yaratıcı yıkıma" sebep olur (Aligica ve Tarko, 2015). Sonuç olarak ülkenin zenginlikleri ayrıcalıklı bir azınlığa verilir (Henderson, 2012).
- Hükümetle çıkar ilişkiler içinde olan iş insanları yatırımlarını iktidarın ömrüyle sınırlı tutma yoluna giderek kısa vadeli ama yüksek getirili işlere yönelirler. Bundan dolayı kendilerini garantiye almadan uzun vadeli işlerden kaçınırlar (Haber, 2002).
- Kayırmacılık, devlet yatırımlarının iktisadi mantık çerçevesi dışında harcanmasına ve milli servetin azalmasına hatta yok olmasına neden olur. Bu verimsiz yatırımlar zenginliği yok eder ve ekonomiyi bozar (Henderson, 2012). Gittikçe artan bir seviyede kamu borçlarına ve kamu zararlarına yol açar (Committee for Economic Development (CED), 2015).
- Hükümetlerin yaptığı kayırmacı faaliyetler kazananları belirlediği gibi kaybedenleri ya da kaybetmesi gerekenleri de belirlemektedir (Committee for Economic Development (CED), 2015).
- Ülkenin yatırım çekebilme kapasitesi düşer (Yüceol, 2020).

Yukarıda ifade edilen tüm etmenler insanların iş dünyasına, siyasete, hükümete hatta devlete olan güvenini zedeler (Mitchell, 2016; Salter, 2014). Ayrıca "demokratik vatandaşlık anlayışı"na zarar verir.

2.5. Önleme Yöntemleri

Eğilmez (2014), yolsuzlukların her yerde olabileceğini ifade etmektedir. Tüm tedbirlere rağmen yolsuzlukların sonsuza kadar engellemek mümkün değildir. Asıl önemli olanın bu yolsuzlukların meydana geldiği olayla sınırlı kalmasını sağlamaktır. Yolsuzlukların sınırlandırılmadığı ve sistemi ele geçirdiği bu düzene ahabap çavuş kapitalizmi denir.

Ahabap çavuş kapitalizmini engelleme yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Etik ve ahlaki değerleri içinde barındıran ve herkese eşit uygulanan bir anayasal düzen kurularak hukukun üstünlüğü sağlamak (Özcan Ertürk, 2020).
- Güçlü bir mali anayasa ile vergi uygulamalarındaki keyfi tutumu engellemek.

• Hükümetin elinde büyük ayrıcalıkları verme yetkisi olduğu sürece, insanlar bu ayrıcalıkları elde etmek için her türlü çabayı gösterecektir. Bu tarz ayrıcalıkların önüne geçmek için hükümetin ekonomik gücünü ve kapsamını azaltarak bu alandaki ağırlığını ve genel boyutunu sınırlandırmak (Committee for Economic Development (CED), 2015; “Crony Capitalism: By-Product of Big Government”, t.y.; Gregg, 2016; Henderson, 2012; Rubin, 2016, 2016).

• Ekonomide güçlü bir rekabet ortamını tesis ederek serbest piyasa sistemini kurmak (Bakıroğlu, 2020; J. R. Macey, 2014).

• Bağımsız denetleme otoriteleri ve bağımsız kurum/kuruluşları güçlendirmek (Gürses, 2014).

• Siyasetin finans biçimini gözden geçirerek, paranın siyaset üzerindeki rolünü azaltmak.

• Kamu kaynaklarının adaletli bir şekilde dağılımını sağlamak (Yüceol, 2020).

• Haber alma özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak.

Son olarak, insanların büyük bir bölümü “kayırmacılık” ile alakalı olarak kabullenici ve gayriciddi tavırları bırakmadıkça, yapılan adaletsizlikleri görmedikçe ve özgürce hareket etmeyi öğrenmedikçe ahabap çavuş ilişkilerini durdurmak mümkün olmayacaktır (Gregg, 2016).

3.TÜRKİYE’DE AHBAP-ÇAVUŞ KAPİTALİZMİ

Türkiye’de ahabap çavuş kapitalizminin varlığını tespit edebilmek için ülkemizdeki kurumların işleyişine, yapılan düzenlemelere, ulusal ve uluslararası kurumların/kuruluşların raporlarını incelemek gerekmektedir.

2001 yılında gerçekleşen ekonomik krizden sonra Türkiye’de şeffaflığı arttırmak ve bütçe disiplini sağlamak için Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların desteğiyle bazı reformlar hayata geçirilmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren “Kamu İhale Yasası” bunlardan biridir. Bu yasa ile, kamu ihalelerini Avrupa Birliği standartlarına uyumlu hale getirmek, bu alandaki yolsuzlukları azaltmak, rekabeti arttırmak, kayırmacılığı önlemek hedeflenmiştir (Çokgezen ve diğerleri, 2018). Söz konusu yasa, yürürlüğe girmesinden bu yana 191 kez değişikliğe uğramıştır. Günümüzde bu kanunun tamamının değişikliğiyle alakalı çalışmalar devam etmektedir (Süzer, 2021).

Dünya Bankası’nın hazırlamış olduğu 1990-2020 yıllarını kapsayan verilere göre dünya geneli altyapı yatırımlarında en çok ihaleyi alan 10 şirketten 5’i Türkiye’de bulunmaktadır (Bakıroğlu, 2020; Evrensel Gazetesi Ekonomi Servisi, 2020). Kamu garantili büyük projeler, “yap-ilet-devret (YİD)” modeli ve özelleştirmelerin uygulanış şekli birçok tartışmaya neden olmaktadır (Soydan, 2020). Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nca hazırlanan rapora göre (2021): Türkiye’de, 1986-2021 yılları arasında yapılmış olan 70.5 milyar dolarlık özelleştirmenin yüzde 89,3’ü mevcut iktidarın döneminde yapılmıştır (Durmuş, 2019b).

26 Ağustos 2016 tarihinde “Türkiye Varlık Fonu (TVF)” kurulmuştur. Günümüzde Cumhurbaşkanlığına bağlı faaliyet göstermektedir. Türkiye’nin en büyük kamu şirketlerini içinde barındıran bu devasa “şirket”, Çevre Etki Değerlendirmesi, Sayıştay ve “Kamu İhale Yasası” hükümlerine dayalı denetimlerden muafır (Çokgezen ve diğerleri, 2018; Yeldan, 2017).

Sayıştay, meclis adına kamu kaynaklarının kullanımını denetleyen kurumdur. Bu kurumun temel amacı, devletin kaynak edinme ve kullanmada etkinliğini arttırmaktır. 2011’den sonra Sayıştay’ın yetki, çalışma alanlarını sınırlayan bir takım yasal değişiklikler yapılmıştır: “Kamu zararı bölümünün denetim raporlarından çıkarılması”, “devlet kurumlarının hesap ayrıntılarını verme zorunluluğunun kaldırılması” ve “ görüş ve öneri içeren denetim raporu düzenlemesine son

verilmesi” (Armstrong, t.y.; Çokgezen ve diğeri, 2018).

Bazı, ulusal ve uluslararası kurumların/kuruluşların raporlarını incelemek gerekirse;

- Uluslararası Şeffaflık Derneği'nin yayımladığı (2019) “Türkiye Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2018”e göre: “En yüksek gelire sahip yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay %47.6’ya yükselirken, en düşük gelire sahip yüzde 20’lik grubun aldığı pay %6.1’e düştü”.

- Ekonomik Özgürlükler Endeksi: Yayımlanan 2021 raporuna göre Türkiye ekonomik özgürlükler bakımından üçüncü çeyrekte yer almıştır. Ülkeleri ekonomik özgürlükleri bakımından dört çeyreğe ayıran raporda, Türkiye en az özgür olan gruba (dördüncü çeyrek) daha yakın bir konumda yer almıştır (“Economic Freedom of the World”, 2021).

- Yolsuzluk Algı Endeksi: 2020 yolsuzluk algı endeksi raporuna göre Türkiye; genel tabloda 40 puanla 86., Avrupa Birliği üyesi ülkelerle kıyaslanınca sonuncu, OECD üyesi ülkeler arasından ise sondan üçüncü sırada yer almaktadır (Transparency International, 2020).

- Açık Bütçe Endeksi: 2019 raporuna göre Türkiye 100 üzerinden 51 puan alarak 117 ülke arasında 46. sıraya yerleşmiştir. Bu raporda Türkiye “bütçe şeffaflığı açısından kısıtlı bilgi sağlayan ülke sınır puanını (60)” aşamamıştır (International Budget Partnership, 2020; “Şeffaf Bütçe Araştırması”, t.y.).

- Küresel Yasa Dışı Ticaret Endeksi: 2018 raporuna göre Türkiye 84 ülke arasında 40. sırada yer almaktadır (Transnational Alliance to Combat Illicit Trade, 2018).

- Eşitsizliği Giderme Kararlılığı Endeksi: 2020 raporuna göre Türkiye 158 ülke arasında 87. sırada yer almaktadır (OXFAM ve Development Finance International, 2020).

- Financial Action Task Force (FATF): 19-21 Ekim 2021 tarihlerinde yapılan genel kurulun sonuç bildirisinde, “kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanını engelleme”de eksiklikleri olduğu için Türkiye’yi “gri liste”ye aldığını duyurdu (FATF, 2021).

4.SONUÇ

Ahbab çavuş kapitalizmi kamu yetkililerinin ve iş insanlarının çıkar birliğine girerek adalet, eşitlik ve tarafsızlık ilkelerini çiğneyen bir düzenin adıdır. Bu ilişkiler yumağını aslında her yerde görmek mümkündür. Burada asıl önemli olan bunun sisteme hakim olma derecesidir. Derece arttıkça yozlaşma ve bozulma da artar. Ahlakî ve etik değerlerden uzaklaşılır. Belki de en kötüsü gelinen son noktada işlerin ahabab çavuş ilişkisiyle yürümesinin normal ve sıradan kabul edilmesidir. Her ülkenin kendine özgü ahabab çavuş ilişkisi bulunmaktadır. Devlet yönetimi; şeffaflık, denetlenebilirlik ve hesap verebilirlik gibi ilkelere uzaklaştıkça yolsuzluk, rüşvet ve kayırmacılığa yönelmektedir.

Ahbab çavuş kapitalizmini engellemek için; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, şeffaflık, denetleme kurumlarının güçlendirilmesi, hükümetin sınırlandırması gibi birçok madde sıralanabilir. Bunlar önemli olmakla beraber asıl önemli olan sosyolojik, psikolojik, etik ve ahlakî yöndür. Halkın bilinçlenmesi ve haklarından haberdar olmaları, sorgulamaları ve hesap sormaları, bunun için çaba gösterip mücadele etmeleri çok daha önemlidir. Devletleri var eden nihayetinde insan topluluklarıdır.

Türkiye’deki sistemi başlı başına ahabab çavuş kapitalizmiyle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Ancak bunun olmadığını söylemek de yanlış olur. Resmi kurumların, yerel ve uluslararası kuruluşların raporları ve tavsiyeleri incelendiğinde ülkemizin birçok konuda kendini geliştirmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Aligica, P. D. ve Tarko, V. (2014). *Crony capitalism: Rent seeking, institutions and ideology*. *Kyklos*, 67(2), 156-176.

Aligica, P. D. ve Tarko, V. (2015). *Crony Capitalism*. CESifo DICE Report, 13(3), 27-32.

Armstrong, W. (t.y.). *Crony Capitalism in Turkey*. *Hürriyet Daily News*. 9 Kasım 2021 tarihinde <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/william-armstrong/crony-capitalism-in-turkey-115153> adresinden erişildi.

Bakıroğlu, A. V. (2020, 11 Haziran). *Temel Kanun Teklifleri. Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi* münasebetiyle, sunulmuş bildiri, TBMM. <https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/UyeGenelKurulKonusmalariDetay?eid=88646> adresinden erişildi.

Cengiz, B. (2016, 27 Mayıs). *Türkiye Ahbap-Çavuş Ekonomileri Arasındaki Yerini Sağlamlştırıyor. Doğruluk Payı*. 6 Kasım 2021 tarihinde <https://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/selin-sayek-boke/2014-yilinda-dunyanin-23-buyuk-ekonomisi-icerisinde-ahbap-cavus-ekonomisi> adresinden erişildi.

Committee for Economic Development (CED). (2015, 14 Ekim). *Crony Capitalism: Unhealthy Relations Between Business and Government*. https://www.ced.org/pdf/Embargoed_Report_-_Crony_Capitalism.pdf adresinden erişildi.

Crony Capitalism. (2021, 7 Kasım). Wikipedia. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Crony_capitalism&oldid=1053939380 adresinden erişildi.

Crony Capitalism: By-Product of Big Government. (t.y.). *Mercatus Center George-Mason University*. <https://www.mercatus.org/system/files/holcombe-crony-capitalism-sum-v1.pdf> adresinden erişildi.

Çokgezen, M., Çoban, A. R., Emek, U. ve Bahçekapılı, C. (2018). *Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler*. (İ. E. Özkan, Ed.). **Özgürlük Araştırmaları Derneği**. <https://oad.org.tr/yayinlar/rapor/turkiyede-ekonomik-ozgurlukler/> adresinden erişildi.

Durmuş, M. (2019a, 6 Ağustos). *Kapitalizm Islah Edilebilir mi, İnsan ve Doğa Huzura Kavuşabilir mi? Özgür Denizli*. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://ozgurdenizli.com/kapitalizm-islah-edilebilir-mi-insan-ve-doga-huzura-kavusabilir-mi-mustafa-durmus/> adresinden erişildi.

Durmuş, M. (2019b, 16 Aralık). “*Simit Sarayı*” Devletleştirilmesi, Özel Okul Batışı Derken “*Ahbap-Çavuş Akraba Kapitalizmi*” ve Derviş’in Uzattığı “*Can Simidi*”. **Sendika.Org**. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://sendika.org/2019/12/simit-sarayi-devletlestirmesi-ozel-okul-batisi-derken-ahbap-cavus-akraba-kapitalizmi-ve-dervisin-uzattigi-can-simidi-572014/> adresinden erişildi.

Economic Freedom of the World: 2021 Annual Report. (2021, 14 Eylül).Fraser Institute. 9 Kasım 2021 tarihinde <https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2021/09/Economic-Freedom-2021.pdf> adresinden erişildi.

Eğilmez, M. (2014, 19 Mayıs). *Ahbap Çavuş Kapitalizmi. Kendime Yazılar*. 8 Kasım 2021 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2014/05/ahbap-cavus-kapitalizmi.html> adresinden erişildi.

Evrensel Gazetesi Ekonomi Servisi. (2020, 24 Aralık). *Dünyada En Çok Kamu İhalesi Alan 10 Şirketten 5'i Türkiye'de*. Evrensel. 19 Kasım 2021 tarihinde <https://www.evrensel.net/haber/422022/dunyada-en-cok-kamu-ihalesi-alan-10-sirketten-5i-turkiyede> adresinden erişildi.

FATF. (2021, 21 Ekim). Outcomes FATF Plenary, 19-21 October 2021. FATF. 20 Kasım 2021 tarihinde <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/outcomes-fatf-plenary-october-2021.html> adresinden erişildi.

Gregg, S. (2016, 15 Mart). *Crony Capitalism: Inefficient, Unjust, and Corrupting*. Austrian Institute. 8 Kasım 2021 tarihinde <https://austrian-institute.org/en/subjects/economy/crony-capitalism-cronyism-economy/crony-capitalism/> adresinden erişildi.

Gürses, U. (2014, 1 Eylül). *Orta Gelir Tuzağında Risk Ahbap-Çavuş Kapitalizmi*. Hürriyet. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-gurses/orta-gelir-tuzaginda-risk-ahbap-cavus-kapitalizmi-27115202> adresinden erişildi.

Haber, S. H. (2002). *Introduction: The Political Economy of Crony Capitalism. Crony Capitalism and Economic Growth in Latin America: Theory and Evidence* içinde , Hoover Institution Press Publication. Stanford, Calif: Hoover Institution Press. https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/0817999620_xi.pdf adresinden erişildi.

Henderson, D. R. (2012). *The Economics and History of Cronyism*. Mercatus Center-George Mason University. https://www.mercatus.org/system/files/Henderson_economics_history_cronyism.pdf adresinden erişildi.

International Budget Partnership. (2020). Open Budget Survey 2019. International Budget Partnership. 19 Kasım 2021 tarihinde <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/open-budget-survey-2019-0> adresinden erişildi.

Krueger, A. O. (2002). *Why Crony Capitalism Is Bad for Economic Growth*. Hoover Press, 1-23.

Macey, J. (2016, 11 Şubat). *The Rise of Crony Capitalism*. Hoover Institution. 8 Kasım 2021 tarihinde <https://www.hoover.org/research/rise-crony-capitalism> adresinden erişildi.

Macey, J. R. (2014). *Crony Capitalism: Right Here, Right Now*. Harv. JL & Pub. Pol'y, 37, 5-9.

Mazumdar, S. (2008). *Crony Capitalism: Caricature or Category?* Institute for Studies in Industrial Development, (2). https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19626/1/MPRA_paper_19626.pdf adresinden erişildi.

Mitchell, M. D. (2016). *The Pathology of Privilege: The Economic Consequences of Government Favoritism* (3rd printing.). Arlington/Virginia: Mercatus Center George-Mason University. https://www.mercatus.org/system/files/Mitchell_Pathology_web_v3.pdf adresinden erişildi.

Monbiot, G. (2019, 26 Temmuz). From Trump to Johnson, Nationalists are on the Rise – Backed by Billionaire Oligarchs. The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jul/26/trump-johnson-nationalists-billionaire-oligarchs> adresinden erişildi.

Munger, M. C. ve Villarreal-Diaz, M. (2019). The Road to Crony Capitalism. *The Independent Review*, 23(3), 331-344.

Müfit, A. (2018, 25 Ekim). “Ahbap Çavuş” Kapitalizminin Önü Açılıyor. Odatv. 7 Kasım 2021

tarihinde <https://odatv4.com/makale/ahbap-cavus-kapitalizminin-onu-aciliyor-25101858-148960> adresinden erişildi.

OXFAM ve Development Finance International. (2020, 20 Ekim). Fighting Inequality in the Time of COVID-19: The Commitment to Reducing Inequality Index 2020. Oxfam International. 20 Kasım 2021 tarihinde <https://www.oxfam.org/en/research/fighting-inequality-time-covid-19-commitment-reducing-inequality-index-2020> adresinden erişildi.

Özcan Ertürk, M. (2020, 24 Ocak). *Ahbap-Çavuş İlişkisi Yolsuzluğu Büyüttü*. Sözcü. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/ahbap-cavus-iliskisi-yolsuzlugu-buyuttu-5585244/> adresinden erişildi.

Rubin, P. H. (2016). *Crony Capitalism*. Supreme Court Economic Review, 23(1), 105-120.

Salter, M. S. (2014). *Crony Capitalism, American Style: What Are We Talking About Here?* Harvard Business School Research Paper Series, (15-025). https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/15-025_c6fbbbf7-1519-4c94-8c02-4f971cf8a054.pdf adresinden erişildi.

Soydan, B. (2020, 19 Şubat). *Feeding the Beast: Kanal Istanbul and Crony Capitalism in Turkey*. The Turkey Analyst. 14 Kasım 2021 tarihinde <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/633-feeding-the-beast-kanal-istanbul-and-crony-capitalism-in-turkey.html> adresinden erişildi.

Süzer, E. (2021, 5 Ekim). *Alfabede Harf Kalmadı İhale Yasası Yine Değişiyor*. Sözcü. 9 Kasım 2021 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/alfabede-harf-kalmadi-ihale-yasasi-yine-degisiyor-6687658/> adresinden erişildi.

Şeffaf Bütçe Araştırması. (t.y.). Uluslararası Şeffaflık Derneği. <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2019/12/%C5%9Eeffaf-B%C3%BCt%C3%A7e-Anketi-2017-T%C3%BCrkiye.pdf> adresinden erişildi.

Tandoğan, U. (2016, Mayıs). *Eş-Dost Kapitalizmi*. Dünya. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://www.dunya.com/kose-yazisi/es-dost-kapitalizmi/28161> adresinden erişildi.

Transnational Alliance to Combat Illicit Trade. (2018). The Global Illicit Trade Environment Index-2018. 19 Kasım 2021 tarihinde <http://illicittradeindex.eiu.com/> adresinden erişildi.

Transparency International. (2020). Corruption Perceptions Index-2020. Transparency.org. 19 Kasım 2021 tarihinde <https://www.transparency.org/en/cpi/2020> adresinden erişildi.

Türkiye Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2018. (2019). **Uluslararası Şeffaflık Derneği**. <https://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2019/12/T%C3%BCrkiyede-Gelir-ve-Servet-E%C5%9Fitsizli%C4%9Fi.pdf> adresinden erişildi.

Ünal, E. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Krizler ve Devletin Rolü*. (Doktora Tezi). <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41781.pdf> adresinden erişildi.

Yeldan, E. (2017, ubat). *Yandaş Kapitalizmi*. Cumhuriyet. 7 Kasım 2021 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erinc-yeldan/yandas-kapitalizmi-672377> adresinden erişildi.

Yıllar İtibariyle Türkiye’de Uygulanan Özelleştirme Tutarı. (2021). **Özelleştirme İdaresi Başkanlığı**. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2021/10/yillar-itibariyle-uygulama-.pdf> adresinden erişildi.

Yüceol, H. M. (2020, ubat). *Ahbap Çavuş Kapitalizmi*. Haber Çizgi. 7 Kasım 2021 tarihinde <http://www.habercizgi.com/index.php/2020/02/10/ahbap-cavus-kapitalizmi/> adresinden erişildi.

Ahbap Çavuş Kapitalizmi. (2020, 8 Aralık). https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Ahbap_%C3%A7avu%C5%9F_kapitalizmi&oldid=24367875 adresinden erişildi.

http://www.nufusu.com/ilce/emirdag_afyonkarahisar-nufusu (Erişim Tarihi: 25.07.2017).